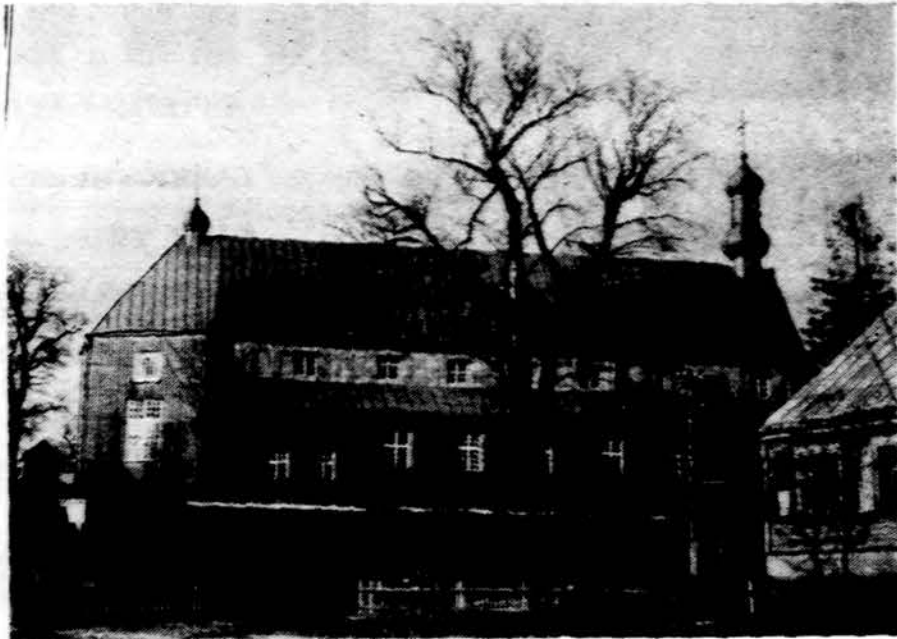

Serijos „Lietuvos bažnyčios“ premjera - Telsių vyskupija

JURGIS GLAUDA

Bronius Kvilkys, LIETUVOS BAŽNYČIOS. I tomas. Telsių vyskupija. Išeidė Amerikos Lietuvių bibliotekos leidykla (Lithuanian Library Press, Inc.) Chicagoje 1980 m. Tiražas — 2000 egz. Redakcija: Paulius Jurkus, Bronius Kvilkys, kun. Petras Patlaba, kun. Anicetas Tamošaitis, SJ. Didelis būrys redakcijos talkininkų ir foto bendradarbių. Dailininkas ir techninis redaktorius — Petras Aleksa. Tekstą rinko „Draugo“ spaustuve, Spausdino M. Morkūno spaustuve. Leidinys kietas viršelias, 400 psl., puslapiuose bažnyčių ir kitų religinių pastatų, šio pobūdžio architektūrinių paminklų, su jais susijusių įvykių bei žmonių nuotraukos. Knygos kaina — 20 dol., gaunama ir „Drauge“.

Alsdžių bažnyčia

Ir vėl lietuvių išeivijos bibliografinė tarnyba gauna didžiulį registracijos objektą: pasirodė pirmasis imponantiškas „Lietuvos bažnyčios“ serijos tomas „Telsių vyskupija“.

Šio didingo projekto, knygų serijos, uždavinys „uždokumentuoti ir palikti ateities kartoms kiek galima tikresnį ir neiškreiptą mūsų bažnyčių ir kitų religinių pastatų vaizdą“, savo prarmėje rašo serijos redaktoriaus Bronius Kvilkys.

Numatomas išleisti šešis tomus, skirtus dabartinės eparchinės padalos vyskupijoms. Šiam milžiniškam darui atlikti suburti daug talkininkų, daug įvairių sričių autoritetų: istorijos, architektūros, etc. Lietuvoje gyvenančių bendradarbių pavarės dėl su prantamų priežasčių liko inkognito. Seriją išleisti pasiryžė Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidykla, kuriai vadovauja kun. A. Kėzys, SJ. Tai vienas didesniųjų išeivijos knygų leidybos projektų, šalia enciklopedinių laidų. Pirmasis tomas, rodo serijos „Lietuvos bažnyčios“ monumentalumą. Bene novatoriškas yra knygos apipavidalinimas: Zonne Bookbinders, Inc. įrašius. Patvarus popierius, 1184 įvairaus dydžio iliustracijų, kurių dažnos labai retos, niekur nematytos. Be priekaišto atliktas tipografinis nuotraukų ir teksto išpildymas: tekstas surinktas „Draugo“ spaustuve, spausmas M. Morkūno spaustuve.

1964 - 1968 metais redaktorius Bronius Kvilkys dovanavo išeivijai ir istorijai ilgai rengtą keturių masivių tomų seriją „Mūsų Lietuva“, kuriuo įrodė, kad už tėvynės sienų įmanoma parengti dokumentinių leidinių apie Lietuvą, visais požūriais pilnų ir išpuodingų savo dokumentacija. Tai buvo, tarp kitų, dar vienas įrodymas, kad išeivija supranta savo misiją: Teikti dabarčiai ir istorijai duomenų, kurie visapilnai atspindi lietuvių gyvenimą Lietuvoje, slapiai, užlyti arba klaidinančiai komentuojami. Žone

turi „Mūsų Lietuvos“ tomai, kuriuose geografiniai, etnografiniai, istoriniai ir folkloriniai duomenys sudaro itin sandarų vitražą, liks ilgam išeivijos brandumo įrodymu — tai gyvenimo laisvėje atoveiksmis prievartai.

„Lietuvos bažnyčių“ serija įžengia į aklai įkalintą okupacinę prievartą sferą — tai iliustruoti — istorinė apžvalga tos prakilniausios kultūrinės atsakos, kur religija yra absoliutus dominantas. Tai, galima sakyti, susilietimas su krašto žmonių maldingumo realijomis, su maldos namais. Tai pastatymas ant dėmesio pedestalu ne tik bažnytinį pastatų kaip architektūrinio meno kūrinį, bet tai patikimas vertingiausių duomenų, kaip dabar atrodo visa religinio gyvenimo struktūra po keturių visokeriopo naikinimo dekadų. Tai yra skaudi iškarpa iš dabarties, kuriai sudaryti reikėjo sunkiausių pastangų, kieto plano, drąsos, pasiaukojimo. Tai veiklas, kuri galima palyginti su promežtoriumi, jo spindulys kerta geležinės uždaros miglos, rodo kas gi ten, už tos barbariškos uždaros vyksta. Tai, galima tarti, sintetinis aprašomosios sferos veikalas. Tai išeivijos intelektualinio dėmesio Lietuvai — jos istorijai ir dabarčiai — plačioji pavarė.

Vienas redaktorių, Paulius Jurkus, schematiškai, enciklopediškai pateikia apžvalgą „Senoji Zemaičių vyskupija“. Čia itin idomi vyskupijos vadovybės dinastija. Sarša yra 40 vyskupų, nuo Motiejaus Trakiškio (1417-1422) iki Pranciškaus Karevičiaus (1914 - 1926). Šis buvęs Zemaičių, o vėliau Telsių vyskupijos vadovų genealoginis sąrašas savo senumu pralenkia daugelio valstybių karališkas dinastijas savo patvarumu, savo geografiniu ir geopolitiniu plociu. Tai padrasina žvilgsnį ateitin: stiprus tai ažuolas, atlaikęs daug smarkių audrų.

Rašinyje „Telsių vyskupija“ istorija užleidžia vietą dabarčiai.

Pradinė data — vyskupijos gyvavimas po 1918 metų. Vyskupijos klestėjimo laikotarpis buvo Nepriklausomos Lietuvos palaimoj. Tada, 1926 metais, pagal arkivyskupo J. Matulaičio projektą buvo paskelbtas popiežiaus Pijaus XI aktas „Lituanorum gente“, logiškai ir realiai suskirstęs teritorijomis esamas Lietuvos vyskupijas.

Trumpas pažangos periodas tragiškai užleido vietą „Sutemų metams“ (psl. 73) ir tu metu „nureliginimo“ siautulio finale matome 49 Telsių vyskupijos kunigus nužudytus arba įkalintus bolševikų kėleliuose ir naikinti lageriuose. Kankinių tarpe vyskui Vincentas Borisevičius ir Pranciškus Ramanauskas.

„Sutemų metams“ motto galima panaudoti kunigo Prano Gustaičio 1946 metais turti žodžiai mišrios bašmės akivaizdoje Vilniaus kalėjime: „Mirštamie, nežinodami savo kaltės“.

Dabar okupacinis režimas savivaliai drasko bažnytinę organizaciją. Kunigams suspenduojate teisę atlikti kunigo pareigas. 38 gyvenvietės, kur buvo bažnyčios arba koplyčios, neturi dvasinio aptarnavimo. Vis dėlto nuotraukos rodo, kad Telsių vyskupijoje išliko penki kapiatulos nariai ir 139 kunigai. Tai religijos fronto avangardas.

Iliustracinė šio skyriaus informacija papildyta schematiniais Telsių vyskupijos žemėlapiu, retomis pračities ir dabarties nuotraukomis. Savaimė aišku, kad išeivijos sąlygose nebuvo galima surinkti visų Zemaičių vyskupijos vadovų vyskupų portretų. Tai sudarytu jų panteoną. Galbūt ne visų jų ir buvo portretai. Kiti glūdi kur nors nepasiekiami, Zemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis (1576 - 1609) bus bene pirmasis palikęs ainiams savo atvaizdą. Didikų kilmės vyskupai, Pacų, Sapiegu, Karpių, Giedraičių, be abejo, buvo turėję savo portretus, gal tebeglūdinčius kur nors senose galerijose Lietuvoje, Lenkijoje ir kitur. Šios knygos genealoginis vyskupų sąrašas talkins

orientuotis vyskupijos vadovybės struktūroje.

Knygos pabaigoje Telsių vyskupijos kunigų išeivijoje nuotraukos — 48 kunigai tebesidarbuoją lietuvių ir kitataučių parapijose ir 24 jau mirę išeivijoje. Didžioji jų dalis, be abejo, jei būtų likę okupacijoje, būtų atitekę kašėjimams ar naikinimo lageriams.

Nuotraukos kalba vaizdžiau už pasakojimą. Telsių vyskupijos kapiatulos ir kunigų nuotraukos turbūt visos šiuolaikinės. Vyresnio amžiaus veidų palyginti daugiau. Jaunesniųjų veidų galbūt apie ketvirtadalis. Idomus ir gana tragiškas sintetinis Telsių vyskupijos kunigų veidas. Tai kietas žvilgsnis, ryžtingas ir neatlaidaus nusiteikimo kovotojo veidas. Nerasti jų veiduose šypsni, kuris ištisai ir dažnas laisvėje išeivijoje gyvenančiųjų veiduose. Tai būtų specifinės studijos objektas: šypsni laisvėje ir skausmas režimo tramdomo kunigo veide. Teikia tik išžiūrėti į vyskupų Juozapą Pletkaus arba Liudo Pavičionio veidus, į vyskupų Prano Ramanausko ir Vincento Borisevičiaus bruožus. Išžiūrėti ir grupinę 77 psl. nuotrauką, vaizduojančią iš Sibiro grįžusius. Visų veiduose yra vizualinė Telsių vyskupijos martirologijos istorija. Tai nepalyginama fizionomikos studija, apeliuojanti į pasaulį šalia grįžančių bažnytininkų.

pastatų, šalia religinių vietovių ruinų ir sudažytų kryžių.

Štai (379 psl.) Židikų klebonas kun. Adomas Mileris atlieka jam skirtą okupacinio režimo bašmę: jis renka durpes durpynė.

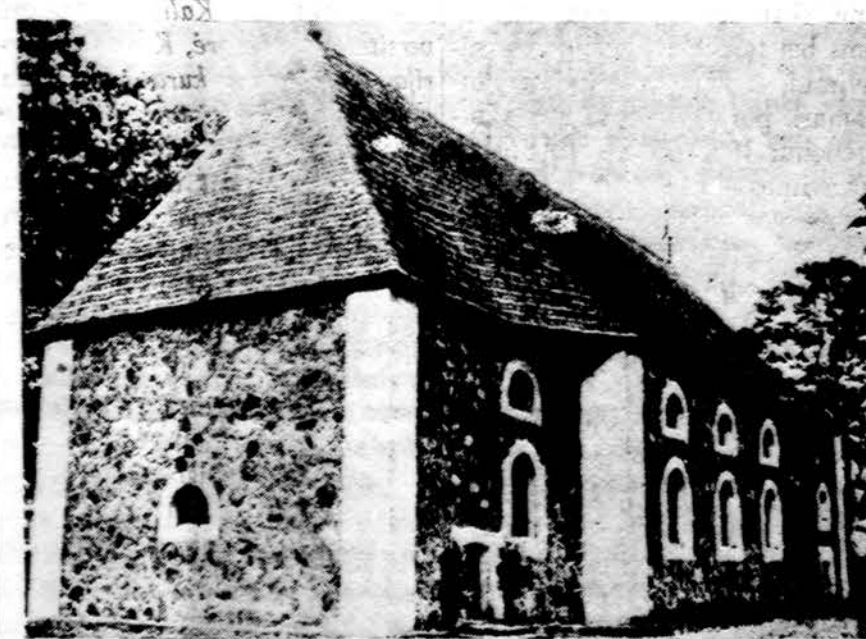
O vis dėlto: Si Deus nobiscum, quis contra nos? (Jeigu Dievas su mumis, kas gali atsilaikyti prieš mus?) skelbia Pauliaus laišką.

Šitą ištvėrmę ir vilties tezę rodo pagrindinis šios knygos skyrius „Telsių vyskupijos bažnyčios ir koplyčios“. Jų čia apie 140 vietų. Visi vienetai, stambūs ir smulkūs, turi garsią istoriją. Ir kuklūs šioje knygoje yra repektuoti, savo atvaizdais atstovaujami. Alfabetine tvarka, puslapis po puslapio, iš viso beveik 300 puslapių, nuo Adakavio iki Zvingių, pro skaitytąjį dėmesį praeina vyskupijos religinių pastatų paradas. Pastatai savaimingi, įvairūs, niekad standartiniai — tik tebetis reikia jų statytojų architektūrines fantazijas plokščiai. Tai lobis architektūros išvados. Statytojai kovojo su medžiaga, darė ją paklusnią idėjai, darė medžiagą spiritualistinę. Išorė, interjerai, puošnūs portalai, altorių ornamentika, piliastų rikiuotės, kolonados, barokinės kreivės dominavimas, skulptūros ir fantastiško išradimo kryžiai.

Ir iš kur toks architektūrinis turtingumas, kuris parblosia

Akmenės bažnyčia 1979 metais.

Židikų bažnyčia

Varsėdžių bažnyčia ir kapišės 1966 m.

stambumu ir žavi detalėje. Stebimės veneciško neoromantinio stiliaus Rietavo bažnyčia, architektūrinu perlu lietuviškoje lygumoje. Apie unikalios vertikalės Gadūnavo bažnyčią (tokį poetišką atitikmenį Šv. Onos bažnyčiai Vilniuje), kuri strėlė šauna į dangų, sename laikraštyje („Lietuvių Laikraštis“ 1904) randame tvirtinimą: Tą visą medžiagą sutraukė ir tas plytas sudėjo ne valia pono didžiūno, bet noras ir pasišventimas daugelio tūkstančių prasčiokėlių — vargdienių, kurie tą darbą atliko patys, niekieno nevaromi ir nemijami. (117 psl.).

Bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje tapo organiška gamtovaizdžio dalimi dėl jų statytojų itin subtilaus skonio, dėl jų mokių sulieti maldos namus su peizažo visuma. Juo labiau, laikui bėgant, gausūs mediniai aplink bažnyčias, priima pastatą savo globon, suliedina su tereno visuma. Kaip kryžius ar smūtkelį prie kelio, taip religinis pastatas gyvenvietėje — savitarpiniais saits susijusios neatskiriamos dalys. Koks poetiškas, iškilus, geografiškai Europoje unikalus reginys polėkyje į dangų: Šilalės, Gadūnavo, Šateikių, Švešnos, Akmenės, Kėtingos, Kuršėnų (1936 m.), Palangos, Rietavo, Salantų, Beržoro, koplytėlės ir kt. (šimtas keturiasdešimt aštuoni tūkstančiai šimtas keturiasdešimt dešimt) asmenys pasirašę prašymą L. Brežnevui, kaip vyriausybės galvai, prašydami gražinti Klaipėdos Taikos Karalienės bažnyčią tikintiesiems. Bažnyčia buvo pastatyta sovietinio legalumo plotmėje. Ir anksčiau buvo du bandymai bažnyčią atgauti. Dėja, sovietinė valdžia negrąžina sukybės būdu konfiskuota pastata.

Sutelkta medžiaga tarp knygų viršelių duoda galimybę visa tai matyti, vertinti en bloc ir atskirai, ieškoti sintetinių sprendimų. Vyskupijos centrai, Telsių ka tedrai, skirta 8 puslapiai.

Išskirtinai iš knygos visumos išsimaš pasaulinio dėmesio ver tas Klaipėdos Švč. Mergelės Marijos Taikos Karalienės bažnyčios epizodas. Jam skirta 12 puslapių. Tai patoso ir tragikos kupinas istorijos fragmentas. Bažnyčios atėmimo istorija išeivijai gerai žinoma, bet kažin kodėl ši istorija išeivijos nebuvo atskiromis knygomis kitomis kalbo

mis išreklamuota laisvame pasaulyje. Tai superbarbarizmo siautėjimas, vandalo šelsmas, siausio antireliginės akcijos mūšioje. Apie unikalios vertikalės Gadūnavo bažnyčią (tokį poetišką atitikmenį Šv. Onos bažnyčiai Vilniuje), kuri strėlė šauna į dangų, sename laikraštyje („Lietuvių Laikraštis“ 1904) randame tvirtinimą: Tą visą medžiagą sutraukė ir tas plytas sudėjo ne valia pono didžiūno, bet noras ir pasišventimas daugelio tūkstančių prasčiokėlių — vargdienių, kurie tą darbą atliko patys, niekieno nevaromi ir nemijami. (117 psl.).

Savo 1969 metais išleistame ap mane „Liepsnos ir apmaudo aso-čiai“, psl. 297, aš pavasdavau lietuviškame kolchoze su trakto riau taika nuverčiamą koplytėlės bokštą. Tada riktėjimas iš anapus tvirtino, tai esą prasima nymas, tai esą pamfletas! Dėja, ir šiandieną Klaipėdos Taikos Karalienės desakruotos bažnyčios frontonas nuplėšto bokšto saits susijusios neatskiriamos dalys. Koks poetiškas, iškilus, geografiškai Europoje unikalus reginys polėkyje į dangų: Šilalės, Gadūnavo, Šateikių, Švešnos, Akmenės, Kėtingos, Kuršėnų (1936 m.), Palangos, Rietavo, Salantų, Beržoro, koplytėlės ir kt. (šimtas keturiasdešimt aštuoni tūkstančiai šimtas keturiasdešimt dešimt) asmenys pasirašę prašymą L. Brežnevui, kaip vyriausybės galvai, prašydami gražinti Klaipėdos Taikos Karalienės bažnyčią tikintiesiems. Bažnyčia buvo pastatyta sovietinio legalumo plotmėje. Ir anksčiau buvo du bandymai bažnyčią atgauti. Dėja, sovietinė valdžia negrąžina sukybės būdu konfiskuota pastata.

Savo akcija išeivija galėtų faktą kelti tarptautinėje plotmėje, talkinti tikintiesiems brutaliai pavogtą pastatą atgauti. Ar at nosies lipantis Madridas, atsimins Klaipėdos bažnyčios epizodą?

Pirmasis „Lietuvos bažnyčios“ serijos tomas „Telsių vyskupija“ nelyginant astralinis tos vyskupijos atvaizdas laisvame mūsų krašte, sujungė savyje medžiaginį ir dvasinį persekiojamos bažnyčios komponentus: išami pažintinė medžiaga nūdienai ir ateičiai. Didžiulės knygų serijos debiutas

Dr. Antanui Kučui 80 metų

(Atkelta iš 1 psl.)

nesudarė sunkumo. Susigynęs su darbo kolegomis, jis įsijungė į vietinį gyvenimą, o taip pat sumežę ryšius su Scrantono lietuvių kolonija. Čia jau pasidarė jo namai. Iš čia jis važinėjo su paskaitomis po lietuvių kolonijas, dalyvaudavo organizacijų suvažiavimuose. Ypač daug prakalbų apie Lietuvos būklę po nepriklausomybės sužlugimo jis atliko savo pirmaisiais Amerikoje gyvenimo metais, kaip naujai atvažiavęs.

Organizuotoje veikloje. Nuo gimnazijos dienų jis ateitininkas, besireiškias aktingesnėse pareigose. Universitete bendrinės draugovės narys ir visų universiteto ateitininkų korporacijų seniūnas. Jo darbas — atstovauti universiteto ateitininkams, kur tik būdavo reikalingas.

ga. Šioje pozicijoje jis turėjo progą ateitininkų vardu padaryti vizitą Lietuvon atvykusiam arkivyskui Jurgiui Matulevičiui, Šventojo Sosto vizitatoriui, ir pasveikinti jį vardo dienoje. Talkininkavo ir pavasarininkams.

Kai katalikų visuomenės vadams atrodė atėjus laikas įkurti Lietuvoje Katalikų universitetą, dr. Kučas dalyvavo jo steigimo komitete pagalbiniu nariu ir vedė to komiteto pasitarimų užrašus. Ne nuo steigėjų priklausanti aplinkybių tas universitetas darbo nepradėjo. Dabartiniu metu jis yra ne Lietuvoje veikiančios Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys — mokslininkas, karts nuo karto pasireiškias jos suvažiavimuose. Dalyvauti politiniuose sambūriuose jis neturėjo laiko.

Atostogos ir laisvalaikiai. Lietuvoje mokytojai buvo laimingi tuo,

kad turėdavo tris — keturis mėnesius apmokamą atostogų, iš kurių kai kuriems mokytojams nutrupėdavo po dvi tris savaites įvairiems privačioms kursams. Tačiau dauguma atostogas sunaudodavo savo nuožūra. Antanas Kučas mėgdavo ekskursuoti po užsienius. Kelias vasaras jis dalyvavo Grenoblyje ir Nancy prancūzų kalbos kursuose ir įsigijo diplomą — teisę dėstyti prancūzų kalbą visur, išskyrant Prancūziją. Jis buvo jo Šveicarijoje, Italijoje, Austrijoje, Vokietijoje ir Suomijoje, norėdamas susipažinti su tų kraštų kultūra ir istorinėmis vietomis. Čia, Amerikoje, jo atostogos prabėgdavo vasarvietėse prie Atlanto ar belankant žymesnes krašto vietas. Kas nuo kelionių atlikdavo, buvo skirta istoriniams rašymams.

Jis pasiryžo surinkti žinias iš įvairių šaltinių ir dar tebesančių gyvų žmonių apie lietuvių kolonijas ir jų veiklą Amerikoje. Didele dalimi jis tą darbą atliko, aprašė

kai kurių vietų lietuvių atskirai ir pateikė, sakykime, bendrą lietuvių kultūrinio gyvenimo Amerikoje istoriją.

Indėlis lietuvių istorijon. Iš dr. Antano Kučo plunksnos, be minėto „Kęstučio“, išėjo šie veikalai:

— Vytautas Didysis, 1350 - 1430, 300 psl. kolektyvinis darbas, paruoštas, minint šio valdovo 500 metų mirties sukaktį, 1930.

— Krikščionybė Lietuvoje, 263 psl., 1938, taip pat kolektyvinis veikalas, parašytas ryšium su Lietuvos krikšto sukaktimi.

— Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas, 370 psl. 1956 — vaizduoja kaip gimė didžiausia lietuvių pašalpinė organizacija ir jos veiklą po visą Ameriką.

— Šv. Petro Lietuvių parapija So. Boston, Mass. 303 psl. 1956 m. aprašo Naujosios Anglijos Atlanto pakraščio lietuvių kūrmosi vergus, nesutarimus, parapijos veiklą ir bendrus laimėjimus.

— Kun. Antanas Staniukynas, 208 psl., 1965 m. nušviečia XIX amžiaus pabaigos ir XX a. pradžios lietuviškų mokyklų būtį ir Šv. Kazimiro Seserų kongregacijos, kuri pagrindinė paskirtis būti mokytojomis, įkūrimą ir jos įkūrėjo gyvenimą bei veiklą.

— Shenandoah Lietuvių Šv. Jurgio parapija, 316 psl. 1968 m. suteikia supratimą apie Pensylvanijos lietuvių ideologinį susigrupavimą ir jų priešingumus, vaidus su lenkais dėl parapijos, parapijos steigimą ir išauginimą, o taip pat angliakasių būvi šimtmečio svartoje.

— Amerikos Lietuvių istorija, 639 psl., 1971 m.

— Lithuanians in America, 349 psl. 1975 — abu veikalai aprašo visų lietuvių grupių įsikūrimą, organizacijų ir veiklą Amerikoje nuo pirmųjų lietuvių čia pasirodymo.

— Arkivyskupas Jurgis Matulevičius - Matulevičius, 592 psl., 1979, šių laikų šventojo lietuvių gyvenimo aprašymas, svarbiausias autoriaus veikalas.

Dr. Antanas Kučas bendradarbiau lietuvių periodinėje spaudoje Lietuvoje ir šiame krašte, o taip pat serijiniuose leidiniuose, kaip Lietuvių Enciklopedija, New Catholic Encyclopedia ir Encyclopedia Lituanica, kurios V-jo tomo buvo vyriausiojo redaktoriaus padėjėju.

Kasdienybėje. Antanas Kučas ypačiai socialus žmogus. Visuomet ramus, nesikarščiuojas, santūrus, pilnas humoro susidarę draugų ir šlapus okeano, neskaitant tų, kurie taip pat čia atvyko po paskutinio Pasaulinio karo. Šamoningas katalikas, bet pakantus kitokio nusiistatymo žmonės. Kompanijoj laukiamas, pageidaujamas žmogus, idomus pasakotojas, pokštinnikas. Jis visuomet turi ką nors idomaus papasakoti visiems. Tačiau profesorius čia Amerikoje yra ir gana vienišas, vienas, lyg viengungis — jo šeima: žmona, sūnus ir duktė yra

likę Lietuvoje. Daug materialinės paramos jiems suteikia, kai tik pasidarė ryšys su Lietuva galimas. Jie ir dabar tebėra jo mintyse, tik Social Security mėnesinis čekis jau daug liessnis kaip iš universiteto, jį siuntinėliai tapo retesni.

Saulėleidis. Emeritūros dienomis Antanas pasirinko ramų kampelį Putname, CT, prie N.P. seserų vie nuolyno. Čia seselės aprūpina jį visais būtiniais dalykais. Užtat, ne žūrint senatviškų titulių, jis tebėra kūrybingas. Iš čia išėjo ir jo patiktinis didelis kūrinys apie arkivyskupą Jurgį Matulevičių - Matulajį.

Sveikiname mieląjį jubiliją ir džiaugiamės, kad jis savo ašmūniasdešimties metų erdvę prilydė pedagoginiais darbais ir istoriniiais veikalais. Kartu linkime malonius saulėleidžio su geromis jėgomis pasibaigti ant stalo belaukiantį monografiją apie monsinjorą Juozą Karalių, o ir toliau neleisti plunksnos rašalui išdžiūti. Dieve padėk!

